THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
THE HEBREW JOURNAL,
PUBLISHED BY
JOURNAL PRESS, LIMITED
The Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario
542 DUNDAS ST. WEST. Telephone Trinity 6830-6831
M. Clavir, Pres. and Gen. Mgr.
Subscription Rates: $6 PER YEAR $3.50 SIX MONTHS
Single Copy—3 cents
Entered as Second Class Mail Matter at C. P. O., Toronto, January 22nd, 1913

די פאָליטישע וואך

א זויץ האָט שטענדיג אין זיך א ביטערען אמת, און ווען עס זאָגט עס נאָך א פייאיגער וויצלינג, טרעפט עס מיט'ן אמת אין דער זיבעטער רוּף אריין.

וויל ראַדזשערס איז אמעריקע'ס באַקאַנטסטער וויצלינג, און יעדען טאָג ווערען געדרוקט עטליכע שורות זיינע אין הונדערטער אמעריקאַנער צייטונגען, און וועלכע ער וויצעלט זיך איבער דער וויכטיגסטער פראַגע פון טאָג, און זיין פריימאַנדיגער זיין איז געווען געווידמעט דער געשיכטע מיט'ן אמעריקאַנער גענעראַל באַטלער און מוסאָליני. אין די עטליכע שורות זיינע האָט וויל ראַדזשערס געזאָגט:

"עס איז צו שלעכט מיט סמעדלי באַטלער. איך גלויב ניט, אז ער האָט עס געמיינט. עס איז א גוטע זאַך פאַר אונזערע רעדנער דאָס, וואָס רוסלאַנד האָט דאָ ניט קיין אַמבאַסאַדאָר, אַנדערש וואָלט זיך גאַנץ אַמעריקע געדאַרפט האַלטען אין איין אַנטשילדיגען".

גענעראַל סמעדלי באַטלער, אַן אמעריקאַנער גענעראַל, האָט די טעג אין א רעדע אַרויסגעזאָגט א פאָר געדאַנקען וועגען מוסאָליני'ן, ווי ער איז א געפאַר פאַר'ן וועלט־פריעדען א. ד. ג. און זאָפאָרט איז געקומען א פראָ־טעסט פונ'ם איטאַליענישען אַמבאַסאַדאָר אין וואַשינגטאָן. דער סוף איז געווען אז גענעראַל באַטלער איז אָנגעלאָנט געוואָרען פאַר א קריעגס־ערקלעראונג, און הערני ל. סטימסאָן, אמעריקע'ס אויסערען־מיניסטער האָט צו־געשיקט אַן אפיציעלע אַנטשולדיגונג צום אַמבאַסאַדאָר. אין וועלכען ער באַדויערט אינ'ם נאָמען פון דער אמעריקאַנער רעגיערונג די רעדע וואָס דער גענעראַל האָט געהאַלטען. און אין וועלכער ער האָט זיך אויסגעדריקט אומפריינדליך וועגען מוסאָליני'ן.

האָט זיך מיט דעם די געשיכטע געענדיגט? דערווייל נאָך ניט. ווייל די פראַגע איז שוין אויך אַרויבערגעטראָגען געוואָרען אין אמעריקאַנער סענאַט, וואו דער דעמאָקראַטישער סענאַטאָר, טאָמאַס העפלין, האָט אויס־געהויבען די פראַגע. און אין זיין רעדע האָט ער ניט געזשאַלעוועט קיין קאָמפּלימענטען פאַר מוסאָליני'ן. וועמען ער האָט אָנגערופען "טיראַן" און "דער משוגענער הונט פון אייראָפּע".

סענאַטאָר העפלין האָט קריטיקירט די האַנדלונג פון דער אמעריקאַ־נער רעגיערונג, וועלכע האָט זיך צוגעאיילט מיט אַן אַנטשולדיגונג, ניט אונטערזוכענדיג אפילו צוערשט די פאַקטען.

און אזוי האָט די אמעריקאַנער פאָליטיק געהאַט פאַר זיך לעצטע וואָך צוויי צוזאַמענשטייסען — מיט איטאַליע און מיט קאַנאַדע, צוליעב דער שיסעריי אויף דער שיף. אָבער דאָס האָט ניט געשטערט פרעמיער בענעטס'ן באַזוך קיין וואַשינגטאָן, וואו א רייע זויכטיגע פראַגען זענען פאַר־האַנדעלט געוואָרען אים און פרעזידענט הואַווער, פון וויכטיגקייט פאַר ביידע לענדער.

* * *

די וויכטיגסטע פאָליטישע פראַגע פון דער וואָך איז זיכער דאָס, וואָס די אינדיע־פראַגע האָט געשאַפען א שפּאַלטונג אין די קאַנסערוואַטיווע רייען אין ענגלאַנד.

אַנהויב וואָך איז באַפרייט געוואָרען גאַנדהי, וואָס דאָס איז געווען אַן אַנזאָג וועגען דער נייער געענדערטער פאָליטיק בנוגע אינדיע, א דאַנק דער קאָנפערענץ. גאַנדהי'ס באַפרייאונג האָט געמיינט אַן אַנהויב פון א נייער פאָליטיק, וועלכע שטיצט זיך מער אויף גוטען ווילען ווי אויף דער אייזערנער פויסט. און ווען אין אינדיע האָט מען מאָנטאָג באַפרייט גאַנדהי'ן, האָט מען זעלבען טאָג געגרעדט פרעמיער מעקדאָנעלד אין ענגלישען פאַר־לאַמענט, וואָס געגניג צווישען אַנדערע: —

"איוב איר זייט גרייט צו אונטערדריקען מיט געוואַלד ניט נאָר א פאָלק, נאָר אויך דעם גייסט פון דער נייער צייט. דאָן שטערט אונז פון אַנצוגיין ווייטער מיט אונזערע פאַרהאַנדלונגען. ווען איר ווילט ווייזען דער וועלט, אז געזונקען איז די ענגלישע פאָליטישע גענעראַליטעט און איר דער־נידעריגט אין דער זעלביגער צייט אייער נאָמען און באַדעקט אים מיט בלוט און מיט שמוץ, דאָן דערלאָזט אונז ניט אַנצוגיין ווייטער מיט אונ־זערע פאַרהאַנדלונגען.

"ווילט איר אָבער באמת געווינען דעם צוטרוי צו זיך פון אַלע טייל־לען פון דער אימפּעריע און צובינדען זיי צו אייך דורך הערשאַפט פון פרייע־דען אין דער אימפּעריע. און אויב איר ווילט, אז מען זאָל אייך לויבען מיט דאַנקבאַרקייט און זיין שטאָלץ מיט אייך, דאַמאָלסט מוזט איר גוטהייסען דאָס, וואָס מיר טוען. אנערקענען אונזערע פאַרהאַנדלונגען, ווי דאָס וואָס עס איז אויפגעטאָן געוואָרען ביז איצט אזוי אויך אַנצוגיין ווייטער ביז וואַנען די געזעטצגעבער וועלען דערגרייכט ווערען".

די גאַנדהיסטען זענען ווייט נאָך ניט צופרידען מיט דער נייער פאָליטיק, אָבער אויך אין ענגלאַנד זענען א סך ניט צופרידען, און דאָס האָט עס געפירט צו א שפּאַלטונג אין די קאָנסערוואַטיווע רייען צווישען עקס־פרעמיער באַלדווין און זיין געזעצגעבנס פינאַנץ מיניסטער, ווינסטאָן טשערטשהיל.

ווען טשערטשהיל האָט דעם זעלבען טאָג קריטיקירט דער רעגיע־רונג'ס אינדישע פאָליטיק, האָט דער געזעצגעבער פרעמיער, סטענלי באַלדווין, געפונען פאַר נויטיג צו דערקלערען, אז אויך א קאָנסערוואַטיווער רעגיערונג וואָלט געפירט אזא פאָליטיק, און טשערטשהיל'ס קריטיק רעפּרעזענטירט ניט דאַריבער די מיינונג פון די קאָנסערוואַטיוען.

אזא דערקלערונג איז געווען א סענסאַציע, און אין דער וואָך צייט האָט זיך עס אַנטוויקעלט צו א טיפען ברוך צווישען די ביידע קאָנסערוואַ־טיווע פירער, אזוי אז מען רעדט שוין אפילו וועגען א שפּאַלטונג אין דער קאָנסערוואַטיווער פאַרטיי מיט'ן רעזולטאַט, אז עס וועט זיך פאַרמירען א נייע קאָנסערוואַטיווע גרופּע, געפירט פון טשערטשהיל'ן און די אַנדערע געגנער פון דער פריינטליכער פאָליטיק מיט אינדיע.

דערווייל האַלט עס ביי דעם, וואָס טשערטשהיל האָט צוגעשיקט א ברייף צו סטענלי באַלדווין, רעזיגנירענדיג פון זיין "שאַטען קאַבינעט" (א קאַבינעט וואָס וועט פאַרמירט ווערען, אויב די קאָנסערוואַטיווען זאָלען איבערנעמען די רעגיערונג). און באַלדווין האָט זיין רעזיגנאַציע אָנגענומען, וואָס דאָס מיינט, אז טשערטשהיל דייסט איבער מיט'ן קאָנסערוואַטיווען פאַרלאַמענטאַרישען קאָמיטעט, וואָס פירט די פאַרטיי אין פאַרלאַמענט.

עס קען געמאַלט זיין אז די מעקדאָנעלד רעגיערונג איז גאַנץ ציפריע־דען פון דער געשאַפענער לאַגע. ווייל א צושפּאַלטענע אָפּאָזיציע מיינט די אייגענע פאַרשטאַרקונג.

און צופרידען איז לעצטע וואָך אויך געווען די אַרבייטער רעגיע־רונג מיט'ן רעזולטאַט פון דער אָפּשטימונג פונ'ם "טרייד דיספּיוטס עקט".

* * *

די שווערינקייטען פון דער צווייטשישער באַוועגונג זענען צייטווייליג און פון א צופעליגען כאַראַקטער. אזוי האָט דערקלערט דר. וואַילאָוו מאַ־רינקאָוויטש, דער אויסערן מיניסטער פון יוגאָסלאַוויע און דער באַריכט־אָפּגעבער פון דער מאַנדאַטעד־קאָמיסיע ביי דער פעלקער ליגע.

דר. מאַרינקאָוויטש האָט אויסגעדריקט זיין זיכערקייט, אז ענגלאַנד וועט ניט אָפּזאָגען פון איר פאָליסי בנוגע פאָלעסטינע, וואָס איז ארויסגע־זאָגט געוואָרען אין דער באַלפור דעקלאַראַציע. "די אידען קאָנען זיך פאַר־לאָזען אויף דער סימפּאַטיע פון די מדינות וואָס זענען מיטגלידער פון דער פעלקער ליגע, און אויך אויף דער ענטוליכער מיינונג אין ענגלאַנד. די אַזוינסטישע אַרבייט וועט פאָרטגעזעצט ווערען. די דאָזיגע אַרבייט איז

רוסלאַנד גרייט צו א טויט־קלאַפּ פאַר דער פאַר'מלחמה'דיגער דיפּלאָמאַטיע

אַן אָפּמאַך מיט דייטשע געלערטע צו באַאַרבייטען פון דעם רוסישען צענטראַל אַר־כיוו א תקופה פון פערציג יאָר.

אין מאָסקווע גרייט מען זיך צו עפע־נען דיא רוסישע אַרכיוון פאַר דער בלייבטער געפענטליכקייט. ווי מען גיט איבער האָט דיא רוסישע רעגיערונג געשלאָסען אַן אָפּמאַך מיט דייטשע געלערטע היסטאָ־ריקער, וועלכע וועלען דאַרפען מיטאַרבייטען ביי דער פאַרעפענטליכונג פון דעם אַנגעהויבענעם אַרכ־ווען־מאַטעריאַל.

א דייטשע צייטונג ניט וועגען דעם א רייהע פרטים, וואָס זי האָט ערפאָהרען פון גוט אינפאָרמירטע קוועלען.

אין אַנהויב יוני איז אין מאָסקווע געשלאָסען געוואָרען אַן אָפּמאַך צווישען דער רוסישער רעגירונג און די דייטשע געזעלשאַפט פאַר'ן מזרח־אייראָפּעאישען שטודיום. וועגען אַרויסגעבען א גרוים וועדק מיט די רוסישע אָפּטען פון צענ־טראַל אַרכיוו. דאָס וועדק זאָל טראָגען דעם נאָמען: „די אינטערנאַציאָנאַלע באַ־ציהונג אין דער תקופה פון אימפּעריי־אַליזם". דאָס וועדק דאַרף אַרומגעמען די תקופה פון דעם בערלינער קאָנגרעס אינ'ם יאָר 1878 ביז צו דעם שלום אין בריסק ליטאָווסקי אינ'ם יאָהר 1918.

די דאָזיגע רעזיגע אַרבייט, וואָס דאַרף דויערען שעהנע יאָהרען, וועט געטיילט ווערען אין פאַרשידענע צייט אָפּשניטען, און וועלען פּעריאָדיש ערשיינען. פאַר די ערשטע יאָהרען ווערט געפּלאַנט דאָס אַרויסגעבען צוועלף בענדער, וועלכע זאָ־לען אַרומגעהמען די צייט פון יאָהר 1911 ביז 1915. די ערשטע בענדער, וועלכע זאָלען נאָך הייריאָהר ערשיינען, וועלען זיין געווידמעט די פאַרגעשיכטע פון דער לעצטער גרויסער וועלט־מלחמה, אויפ'ן סמך פון די אקטען פון יאָהר 1914.

דאָס פאַרעפענטליכען די דאָקומענ־טען פון דער אייראָפּעאישער געהיימער דיפּלאָמאַטיע, באַזונדערס פון דער ערב מלחמה צייט, האָט זיהרה א גרויסע באַ־דייטונג, ווייל אזוי אַרום וועט צום ערש־טען מאָל געגעבען ווערען די געלעהרטע די געלעגענהייט צו וואַרפען איבער אָט דער צייט אַן אַלזייטיגען קריטיש ווי־סענשאַפטליכען בליק. דאָס וועט באַזונ־דערס זיין וויכטיג, ווייל ווי באַקאַנט האָ־בען די רעגירונגען פון ענגלאַנד און פראַנקרייך זיך באַציטענס מקדים געווען אַן אַרויסגעגעבען אקטען־זאַמלונגען פון דער ערב־מלחמה־צייט. מען איז אָבער זיכער, אז די דאָזיגע אקטען־זאַמלונגען זענען ניט קיין פולשטענדיגע, און „פּרע־פאַרירטע" אזוי, אז קיין אמת'דיג בילד פון די פאָלגען פון דער געהיימער דיפּ־לאָמאַטיע פאַר די וועלט מלחמה קאָן מען ניט האָבען. ערשט מיט דער פאָלשטענ־דיגער און אָביעקטיווער עפענונג פון רו־סישען אַרכיוו וועט אַלץ קלאָהר ווערען, און אויף דער אויבערפלאַך וועלען אַרויס־שווימען נייע, ביז איצט פאַרהויילענע אמת'ן אזוי, ווי בוימאַיי אויס'ן וואַסער.

די געלערטע וואָס האָבען איבערגע־נומען די דאָזיגע גיגאַנטישע אַרבייט דערקלעהרען, אז אויסער אַ איציפיעלע מלוכה־דאָקומענטען געפינען זיך גרויסע אקטען זאַמלונגען פון ניט שיפריעדע ראַ־פּאָרטען פון די אויסלענדישע אַמבאַסאַ־דאָרען, וועלכע האָבען אויפגעדעקט די געהיימע דיפּלאָמאַטישע כונות און פּלע־נער פון די אייראָפּעאישע מלוכות. אין פעטערבורג האָט מען אויף דעם דיפּלאָ־מאַטישען שפּיאָנאַזש פאַרלענט גרויסע כחות, אזוי אז אפילו די פריינטשאַפט־ליכסטע מלוכות זענען ניט נצול געוואָ־רען פון דעם אומ'ברחמנות'דיג צאַריס־טישען דיפּלאָמאַטישען שפּיאָנאַזש. עס איז אַלזאָ זיכער, אז די דאָזיגע אקטען, וועלכע זיי וועלען שיפּרירט ווערען, וועלען זיי וואַרפען א טונקעלען שיין ניט בלויז אויף דער געהיימער רוסישער דיפּלאָמאַ־טיע, נאָר אויך אויף דער דיפּלאָמאַטיע פון גרויס אינטערעס פאַר דער גאַנצער וועלט און פון גרויס נוץ פאַר פאָ־לעסטינע". האָט מאַרינקאָוויטש געזאָגט.

בנוגע דער מעגליכקייט פון אַן אַראַביש־אידישען שלום, האָט דער יוגאָסלאַוישער שאַטסמאַן דערקלערט, אז ער איז ניט גענוג באַקאַנט מיט די לאָקאַלע אומשטענדען אין פּאַלעסטינע. "איך גלויב ניט, אז דאָס איז אוממעגלעך, — האָט ער באַמערקט — אויב די אַראַבער וועלען זיין לאַגיש אין איינזעהן, אז דאָס אידישע היימלאַנד מיינט אויך דאָס היימלאַנד פון ציוויליזאַציע.

"איך בין שוין א לאַנגע צייט אַן אָנהענגער פון ציוניזם. איך האַלט, אז די ציוניסטישע באַוועגונג שטרעבט צו א גרויסען און דערהאַבענעם ציעל. עס איז א שווערע אויפגאַבע צו מאַכען אַן אַגריקולטורעל פאָלק פון א באַפעלקערונג. וואָס איז דאָרך פאַרשידענע היסטאָרישע פּאַסירונגען גע־שולט געוואָרען צו זיין אַן אויסגעצייכענטער שטאַדט־עלעמענט. דאָס איז מענשען, וואָס גלויבען ניט איינגאַנצען אין דעם פולשטענדיגען דערפאָלג פון ציוניזם. דאַרפען פונדעסטוועגען העלפען אין דער אַרבייט, און דערמוטיגען יענע וואָס גלויבען און אַרבייטען פאַר אירע צילען". האָט מאַרינקאָוויטש געזאָגט.

אז מען פאַרציכענט דורך דער וואָך אזוי פיעל שלעכטעס, זאָל אויך א גוט וואָרט פאַרצייכענט ווערען.

ביילדער פון אידישען לעבען אין דרום־אַפריקא

א ברויף פון יאָהאַניסבורג
פון א. שאַבאַן

אידישע שטעדטלאַך שטאַרבען אָפּ. — מען ווערט פאַר־פרעמדעט. — געמישטע חתונות פאַרמעהרען זיך.

עס נעהמט אַרום א יאָוש ווען מען פאַרקוקט זיך אויף אונזער דרום־אַפרי־קאַנער אידישען שטעדטעל, פון איין זייט נאָכט א געפיהל פון טרויער, פון דער צווייטער עגבערט א געדאַנק: אפשר דאַרף אזוי זיין, אפשר איז גוט אזוי...

כמעט אַלע שטעדטלאַך זענען אויס־גענאָסען פון איין פאַרם, אין אַלע פון זיי הערשט די זעלבע טעמפּעראַטור פאַר א גע־וואָנטען לעבען, און עס נעהמט אַרום א שוידער, ווען מען פאַרטראַכט זיך וואָס קען ווערען פון אונזער אידישען שטע־טעל אין דרום־אַפריקא אין דער נאָהענ־טער צוקונפט?! — די ישובים זענען קליינע, אָנהויבענדיג פון פיער ביז דרייס־סיג משפּחות אין א שטעדטעל, וועגען א צופלוס פון מעהר אידען צו די דאָזיגע פּלעצער איז דאָך אָפּגערעדט, פאַר־קעהרט, עס איז צו מערקען, אז פון יאָהר צו יאָהר ווערען די ישובים קלענער און קלענער. דער אַלטער עלעמענט, וואָס איז אַהין אָנגעקומען מיט 20—30 יאָהר צוריקשטאַרבט ביסלעכווייז אָפּ. די יור־נענט איז אויסגעצויגען געוואָרען א א פרעמדען גייסט און איז במילא פרעמד צום אידענטום; ווייס פון דער אידישער שפּראַך, פון דער גאַנצער אידישער קול־טור.

פיעל אסימילירען זיך, און דאָס קליי־נע הייפעלע פון דער יוגענט, ביי וועמען עס קלאַפּט נאָך א חוש פאַר'ן אידענטום, פאַרלאָזען די שטעדטלאַך, פאַהרען אָפּ שטודירען, און ווערען לסוף אוועקגע־שווענקט מיט'ן שטראָם...

די אימיגראַציע, וואָס האָט פאַר די לעצטע פאַר יאָהרען יאָ אריינגעבראַכט א היבשע צאָהל מענשען אין לאַנד, האָט די קליינע זעהר וועניג געגעבען. דער נייער אָנגעקומענער איז געפונען מיט דעם געדאַנקען, אז אפריקע דאָס איז יאָהא־ניסבורג אָדער קייפּטאַון — און ער איז דאָך געפאָהרען אין אפריקע!...

איך האָב געזעהן ווי דאָס אידישע שטעדטעל אין דרום־אַפריקא גוסטט, און האָב געפיהלט דעם חורבן. קהילות פאַלען זיך איצט פונאַנדער; עס וועלען פאַר־בלייבען א צוויי דריי גדעסערע צענטרען, אָבער אין די מערסטע שטעדטלאַך וועל־לען פאַרבלייבען נאָר איינצעלנע, וואָס וועלען זיין אָפּגעזונדערט פון אידענטום. און וועלען ביי דער איצטיגען לאַגע אין לאַנד — קריזיס פון איין זייט און גע־שלאָסענע טוערען פון דער צווייטער זייט — איינגאַנצען פאַרגעסען ווערען.

אין די שטעדטלאַך מערקט זיך א שטילע איבערוואַנדערונג פון איין פּלאַץ אין א קערטעל. דער קאַרטען־שפּיעל אָין אויף אזוי ווייט אריין אין לעבען, און אין אין אויף אזוי פיעל אָנגענומען און נאַ־טירליך, ווי למשל, דאָס דאַווענען, דריי מאָל אין טאָג ביי אַן אָרטאָדאָקסישען אי־דען. אין פיעל פאַלען קענט איהר זעהן א קאָרטען־פאַרטיע, וואו די עלטערען שפּילען באַזונדער און די קינדער ווידער באַזונדער — מען לערענט זיי...

און די דאָזיגע קינדער זענען די פיה־רער פון געזעלשאַפטליכען לעבען אין שטעטעל. זיי נעהמען עס אויף די אידי־שע פּראָבלעמען פרעמד פון דער אידי־שער נעשיכטע, ווייס פון רעאַלען אידי־שען לעבען — אָבער וואָס קען מען דער־וואַרטען? — ניטא קיין געזעלשאַפטליך לעבען ביי די אידען אין די שטעדטלאַך; דאָס לעבען איז צעטריסענט, פאַרשטויי־נערט.

* * *

איין זאַך וואָס שטערט די רוה פון דעם שטעדטעלדיגען אידען אין דרום אַפריקא זענען די מאַכּיינס און די אַפּטע באַזוכען פון די משולחים פון פאַרשידענע ישיבות. דאָס מין געלט־זאַמלעניש ביל־דעט אויס ביי די שטעדטעלדיגע אידען דעם געדאַנק, אז צו זיין א איד קאָסט זעהר טייער... טראָץ דעם — אויסער דעם צוועק וואָס זיי דיענען — ווירקען זיי צום גוטען אויף די שטעדטעלדיגע אידען. דאָס וויץ'ן צווייטען. פיעל געשעפטען שטע־הען פאַרקויפט צו ווערען, און בעלי־בתים פון היינט זענען די וואַנדערער פון מאָר־גען: מען פאַרלאָזט דאָ שטעדטליך, פיעל וויסען אין די שטעדט אריין, אָבער אויף די שטאָדט אין דרום־אַפריקא זאָגט הייגט צו קליילעכליקען. דערווייל אָבער לויפט מען וואו די אויגען טראָגען.

ווי די זאַך זאָל ניט זיין, לעבט דאָס אידישע שטעדטעל איבער א שטילען קריזיס, און ווען ניט די מיגימאַלע הוצאה, וואָס וועלבער עס איז געוואוינט צו לע־בען דער שטעדטעלדיגער מענש, וואָלט זיך די לאַגע נאָך מעהר פאַרשאַרפט.

עקאָנאָמיק און שפּאַרזאַמקייט האָ־בען אויפגעהאַלטען זיך אַרויפאַרבייטען, און דאָס פאַרלייכטערט איהם איצט אין צייט פון קריזיס.

* * *

די טרענער פון געזעלשאַפטליכען לע־בען אין די שטעדטלאַך זענען די יוגענט־אָרגאַניזאַציעס „יאַנג איזראַעל", און דאָס אויך אין די פּלעצער, וואו עס לעבט 10—15 משפּחות. אָבער אין די קלענערע ישובים איז דאָס אויך ניט צום זעהן. די עלטערען זענען א גאַנצען טאָג פאַר־נומען אין „ביזנעס", און אין די אַוועג־טען וועט קיינעם ניט איינגעלאָזען צו וויר־מען א שעה־צוויי פאַר געזעלשאַפטליכע פּראָבען, די פריייע צייט פאַרוועגדעט מען מיט דער לופט, פון וועלכער די זון איז דער צענטער, און אונזער ערד איז נאָר איינער פון די מיליאָנען קערפּערס, וואָס דרעהען זיך אַרום איהר. ניט לאַנג צור־ריק האָט מען געפונען א נייעם פּאַנאַט, וועלכען מען האָט א נאָמען געגעבען „פּלוטאָ". דעם דאָזיגען פּלאַנעט האָט מען ענטדעקט אין אזא ווינקעל, וואו מען האָט ניט יעצט געגלויבט, אז דאָרט איז אזא קערפּער זיך ניט געפינען. איצט אָבער, אז מען האָט דאָרט פאַרט געפונען „פּלוטאָ", א פּלאַנעט די גרויס ווי אונ־זער ערד, האָבען די געלעהרטע אָנגעהויר־בען אַנאַליזירען, אז ווייערע פריהערדיגע מיינונגען וועגען זון־סיסטעם איז געווען פאַלש, און זיי דאַרפען איצט געפינען א גאַנץ־נייע טעאָריע. „פּלוטאָ" האָט באַ־ווייזען, אז עס קען זיין, אז אין זון־סיס־טעם מוזען זיין צוויי אָדער דריי מאָל אזוי פיעל וועלטען, ווי מען האָט גע־גלויבט ביז איצט.

דאָס צווייטע רעטעניש איז דאָס רעטעניש פון דער ערד. ביז איצט האָט מען געגלויבט, אז די פּלאַנעטען זענען געשאַפען געוואָרען דורך דעם, וואָס גרויס מאַסען שטאָף האָבען זיך אָפּגעשפּאַלט טען פון דער זון אין אָנגעהויבען פיהר־רען א לעבען פאַר זיך. אזוי איז גע־וואָרען אונזער ערד, מאַרס, יופּיטער און די אַנדערע וועלטלאַך. אָבער די ענטדע־קונג פון „פּלוטאָ" האָט צושטערט יענע טעאָריע, ווייל „פּלוטאָ" געפינט זיך צו־ווייט פון דער זון, אז מען זאָל קענען גלויבען, אז ער קומט טאַקע פון דער זון. שטעלט זיך די פראַגע? פון וואַנען־זישע האָט זיך גענומען אונזער ערד?

דאָס דריטע רעטעניש איז — די אַטמאָספעראַ, די לופט אַרום דער ערד. מיר וויסען, אז די ערד איז איינגעוויי־קלט מיט לופט אויף א ערך פופציג מייל אַרום. וואָס ווייטער, ווערט זי אַלץ שיטערער. אָבער עס שטעלט זיך די פראַ־גע: וואָס איז נאָך די פופציג מייל? איז דאָרט פאַראַן לופט?

א נייע פראַגע, וואָס איז פאַרבונדען מיט דער לופט, איז לעצטענס אויסגע־שוואָמען. עס איז א באַקאַנטע זאַך, אז וואָס ווייטער אין דער הויך, אַלץ קעלטער איז עס. לופט־פליהער, וואָס געהען אַרויף דער הויך, דאַרפען זיך אָנטאָן ווינטער־דיג אויפלען ווען זיי פליהען אין זומער. ווייזען זיך אָבער איצט אַרויס, אז וואָס ווייטער אין דער הויך נאָך דעם קאַלטען טויכען לופט ווערט די לופט צוריק וואַ־רעם, גראַד ווי די לופט, וואָס ליגט נאָ־הענט צו דער ערד. דאָס הייסט, אז עס זענען פאַראַן דריי לופט־פּלאַנען, צוערשט וואַרים, דערנאָך קאַלט, דערנאָך צוריק וואַרים. אז די וויסענשאַפטליכע ברע־גען זיך דעם קאָפּ, פון וואַנען די אויבער־שטע־לופט קריגט איהר וואַרימקייט.

דאָס פערטע רעטעניש איז — די אָנדערע וועלטען. זענען אויס'ן מאַרס פאַראַן מענשען, אָדער אַנדערע אינטע־ליגענטע וועזענס? און וואָס טוט זיך הינטער די נעדיכטע נעפּלען וואָס וויקלען שטענדיג אַרום דעם שטערען „וועגנס", און וואָס קיין טעלעסקאָפּ האָט ביז איצט ניט באַוויזען דורכצודרינגען? די לעצ־טע צייט האָט מען מיט דער הילף פון א גאַנץ נייעם אינסטרומענט אויסגעפאַר־נען, אז אויס'ן מאַרס הערשט א גאַנץ אַנדערע טעמפּעראַטור, ווי מען האָט ביז איצט געגלויבט. ביז איצט האָט מען גע־האַלטען, אז אויס'ן מאַרס איז צו קאַלט און קיין לעבעדיגע זאַכען קאָנען דאָרט ניט עקזיסטירען. איצט אָבער, ווייזט זיך אַרויס, אז דאָרט איז גראַד א גינסטיגער קליימאַט פאַר לעבעדיגע באַשעפענישען. און עס איז אויף דאָס ניי אויפגעשוואָר־בעדיגע וועזענס, אָדער ניט? קאָן עס זיין אז פון אַלע וועלטען איז נאָר אויף אונ־זער ערד פאַראַן לעבען און מענשליכע וועזענס, וועזענס מיט שכל?

דאָס פערטע רעטעניש איז — די אָנדערע וועלטען. זענען אויס'ן מאַרס פאַראַן מענשען, אָדער אַנדערע אינטע־ליגענטע וועזענס? און וואָס טוט זיך הינטער די נעדיכטע נעפּלען וואָס וויקלען שטענדיג אַרום דעם שטערען „וועגנס", און וואָס קיין טעלעסקאָפּ האָט ביז איצט ניט באַוויזען דורכצודרינגען? די לעצ־טע צייט האָט מען מיט דער הילף פון א גאַנץ נייעם אינסטרומענט אויסגעפאַר־נען, אז אויס'ן מאַרס הערשט א גאַנץ אַנדערע טעמפּעראַטור, ווי מען האָט ביז איצט געגלויבט. ביז איצט האָט מען גע־האַלטען, אז אויס'ן מאַרס איז צו קאַלט און קיין לעבעדיגע זאַכען קאָנען דאָרט ניט עקזיסטירען. איצט אָבער, ווייזט זיך אַרויס, אז דאָרט איז גראַד א גינסטיגער קליימאַט פאַר לעבעדיגע באַשעפענישען. און עס איז אויף דאָס ניי אויפגעשוואָר־בעדיגע וועזענס, אָדער ניט? קאָן עס זיין אז פון אַלע וועלטען איז נאָר אויף אונ־זער ערד פאַראַן לעבען און מענשליכע וועזענס, וועזענס מיט שכל?

דאָס פינפטע רעטעניש איז — האַלט די זון אין אַפּשטאַרבען? אונזער לע־בען און דאָס נאָכצע לעבען אויף דער ערד, איז אָפּהענגיג אַן דער וואַרימקייט פון דער זון. אָבער עס איז אויסגערע־כענט געוואָרען, אז פון דער זון ווערט מוטערט זיי אויף און דערמאָנט זיי אַן זייער אידישען אָפּשטאַם. כאָטש עס איז גענוג טרויעריג און ביטער, אז דאָס דאַרף זיין דער קנוב, וואָס זאָל זיי ביינדען צום אידענטום — אָבער עס איז אזוי. אפילו די אויפרעגונג, וואָס א משולח רופט אַרויס ביי די דאָזיגע אידען איז אויך ניט שלעכט.

אַנדערש איז די לאַגע פון די פּראָ־פאַנאַנדיסטען, וואָס לאָזען זיך אויף אַן די שטעדטלאַך, א שטייגער, די ציוניס־טישע. זייער אויפגאַבע דערגרייכען זיי לייכט, מחמת דער ציוניזם ביי דיר דאָ־זיגע אידען, וואָס זענען פאַרזיצער פון גיע, און פון געבען געלט פאַר ארץ־ישראל קאָן מען זיך ניט אָפּזאָגען.

אָבער וואָס מעהר קאָמפּאַניעס עס קומען פאַר אַלץ מעהר לעבען טראָוט עס אריין אינ'ם לעבען פון דעם שטער־טעלדיגען אידען, און וואָס גרעסער ער ניט זיך אויפגעלעגט אין דער אַנדערער וועלט, אין יענע וועלט, אין אַ צ־מאַרגען. ביז 9 אויזיגער אין דער וועט זי אונז בריינגען... אין דער אַנדערער וועלט... דאָרט אינ'ם גרויסען הו־שולע... דאָרט אינ'ם גרויסען הו־לען זיך צוזאַמענקומען אַלע ירו־קינדער... אודאי טויזנדען... אפשר ליאָן!...

— און וואָס וועט אין ירושלימ'ער קינדער צוזאַמען טאָ־ — מיר וועלען אַלע צוזאַמ־אויסען שטאָדט... וואו דער הימ־זיך צוזאַמען מיט דער ערד...

— איז האָס־יושע וועט דאָ־

— אודאי אזוי, מיין קינד!

— איך וויל ניט, אבא'לע, דעם יום טוב אָפּלעגען! — האָט מען צערופען שוין מיט טרעהרען אין געלאַך.

— אָבער אז א רעגען מוז דאָ־לען?

— טאָ זאָל ער, אבא'לע, היינט, איבערמאָרגען, ניט מאָרגען! — האָט ער זיך אזוי געבעטען...

ביז ער איז אין אָוועגנ־ געגאַנגען איז מיין בחור'ל צעהן־מאָל, בלי גוטאָ, געלאָפען צום פע־זעהן, אויב ס'מערקען זיך ניט קיינ־פענס אויפ'ן הימעל... און יעדען איז פון דרויסען אין שטוב אריי־ער מיט מכש פאַרנודיעט מיט דע־„צי איז ערגעץ אויפ'ן הימעל א־צו מערקען?", „צי וועט מאָרגען דען אַט־פאַלען קיין רעגען?"....

פאַר'ן שלאָף איז ער זעלבסט אין דרויסען, און צו זיין גרויסע האָט ער מיט איינגעוועגענע אויגען זיך איבערצייגט, אז „נאָכ־מעל" איז ניטאָ אפילו קיין שפּ־קלענסטען וואָלאָנגעל...

שלאָפען איז ער געגאַנגען א

צעהן גרויסע רעטענישען איבער וועלכע וויסענשאַפטס־לייט ברעכען זיך די קעפּ

פון אר. צ.

עס זענען דאָ צעהן גרויסע רעטע־נישען פון דער וועלט, איבער וועלכע די היינטיגע וויסענשאַפטסלייט ברעכען זיך די קעפּ, איז עס אינטערעסאַנט איבער־צוגעבען אין קורצען, וואָס די צעהן אייר־ביגע רעטענישען זענען.

דאָס ערשטע רעטעניש איז — די זונען־סיסטעם. ביז איצט האָט די וויי־סענשאַפט געהאַט גאַנץ קלאָהרע און פעסטע מיינונגען וועגען יענעם גרויסען פון אנדערע מלוכות.

מען קען דערוויזען אז ווען דאָס גאַנצע וועלט וועגען די געהיימע דאָקו־מענטען פון די רוסישע אַרכיוון וועט פאַרעפענט ווערען וועט דאָס פאַראורזאַ־כען די גרעסטע סענסאַציע, ווייל דאָס וועט זיין דאָס ערשטע מאָל אין דער גע־שיכטע וואָס די אַרכיוון פון א גרויסער מלוכה וועלען געעפענט ווערען, און איינ־צעלהייטען פון דער געהיימער דיפּלאָ־מאַטיע וועלען פאַרעפענטליכט ווערען. אזוי אז דער בריטער עולם וועט זיך דערוויסען די אַלע סודות און אינטריגעס פון די דיפּלאָמאַטען וועלכע האָבען גע־פיהרט צו מלחמות און בלוט־פאַרגיסונ־גען, און וועלען זיכער ניט פאַרשאַפען קיין גרויסען כבוד די דיפּלאָמאַטען.

פון גרויס אינטערעס פאַר דער גאַנצער וועלט און פון גרויס נוץ פאַר פאָ־לעסטינע". האָט מאַרינקאָוויטש געזאָגט.

בנוגע דער מעגליכקייט פון אַן אַראַביש־אידישען שלום, האָט דער יוגאָסלאַוישער שטאַטסמאַן דערקלערט, אז ער איז ניט גענוג באַקאַנט מיט די לאָקאַלע אומשטענדען אין פּאַלעסטינע. "איך גלויב ניט, אז דאָס איז אוממעגלעך, — האָט ער באַמערקט — אויב די אַראַבער וועלען זיין לאָגיש אין איינזעהן, אז דאָס אידישע היימלאַנד מיינט אויך דאָס היימלאַנד פון ציוויליזאַציע.

"איך בין שוין א לאַנגע צייט אַן אָנהענגער פון ציוניזם. איך האַלט, אז די ציוניסטישע באַוועגונג שטרעבט צו א גרויסען און דערהאַבענעם ציעל. עס איז א שווערע אויפגאַבע צו מאַכען אַן אַגריקולטורעל פאָלק פון א באַפעלקערונג. וואָס איז דאָרך פאַרשידענע פּאַסירונגען גע־שולט געוואָרען צו זיין אַן אויסגעצייכענטער שטאָדט־עלעמענט. דאָס איז אַן אַרבייט וואָס פאַרדינט די גרעסטע סימפּאַטיע